

Bodnár Zsigmond emléke.

I.

Bodnár Zsigmond, nagyhírű tudósunk, önként, saját meggyőződését követve, csatlakozott 1876-ban felekezetünkhöz. A törvényként kihirdetett pápai csatlakozhatatlanság, a képtelenségek e legszörnyebb monstruma, elriasztotta Hatala Péter egyetemi tanárt s Xantus, Szokoly, br. Orbán tudós iróinkat a kath. egyház mostoha kebeléről. Pedig Bodnárt a kaloesai és esztergomi érsek körében papnak nevelték s fel is szentelték. Szerencsére 1870-ben tanárvizsgálatot is tett a magyar nyelv és irodalom, classica-philologia és philosophiából; tehát a legszélesebb körű tárgyakból. 1870-ben a szegedi, 1872-ben a budapesti állami főreáliskolánál alkalmazták. 1873-ban már a magyar irodalom egyetemi magántanára lett.

Az is maradt 34 hosszú éven keresztül. Azért nem léptették elő, mert nem kereste a nagyok barátságát. S leginkább azért, mert feltűnően elitélő kritikai irányt követett előadásaiban s épen nem igyekezett a tárgyalt írónak jó tulajdonságait is kiemelni. Még Balassi Bálintnak is inkább csak hibáival foglalkozott; a XVII. század Széchenyijét, az élete derekán szerencsétlenül elbukott Zrinyit sem igen becsülte.

Fő érdeme marad az, hogy minden író-t közvetlen szemlélet és saját olvasmányai alapján ítélte meg. A siető átnézés azonban néha tévedésekbe ragadta. Melius 1570-ben kétszer kiadott dogmatizáló énekét, a mi irodalmunkban egyetlen a maga nemében, összezürte-zavarta az előszóval s botrányos tartalmat fogott magára az énekre; pedig a „költő“ prózában adta ki a maga gyilkolni kész dühét.

Irodalmunkban legnagyobb irodalomtörténetét önálló felfogásáért sok haszonnal lehet forgatni. Csak a chronológiában nem volt szerencsés. Mesés legendákon növelték képzeletét s ez megzavarta

értelmét az időrend pontos megtartásában. E szempontból bírálta meg folyóiratunk az ő irodalomtörténetének 1-ső kötetét 1893-ban. Bodnár két másik bírálójának, Erdélyi Pálnak és Váczy Jánosnak alaposan megfelelt, de a mi birálatunknak csak ígérte a válaszadást.

A Dávid-egylet budapesti felolvasásaira öreg korában örömet ellátogatott. Az utóbbi években az „Unitár. Egyháznak“ is több ízben küldött felvilágosításokat. Különösen nagyra becsülte s mindenek fölött kiemelte az ő 90-es évek elején fölfedezett nagy törvényét az eszmék s az erkölcsi világ fejlődéséről. Minden haladásnak, visszaesésnek megmondja okát e törvény, — ha beválnék. Nálunk kevésre, külföldön többre becsülték e fölfedezést, melyből mintha Hegel szelleme szólalna meg; de ő Spencerre utal a kiköltött tojásnál. Bodnár több könyvet irt e törvény megerősítésére és felfogása igazolására.

68. évében aug. 24. delén halt el csillaghegyi villájában, hol visszavonulva élt családja körében. A főváros díszsír helyet jelölt ki számára s nagy részvéttel kísérték ki oda aug. 26. án. Ballagi Aladár, Zempléni Árpád, Rombauer Emil és Réti Hugó bucsúztatták el őt kevés szerető barátaitól és sok tisztelő tanítványától.

II.

... Mivel Bodnár 1891 óta új eszmevilág megteremtőjének tartotta magát, érdekes e törvényt itt egy kissé ismertetni. Az actio után reactio következik s ezután az actio csak lassabban haladhat elő. Erre a kaptafára akart fölütni minden tudományt. Az irodalomtörténetnél maga is megpróbálta e törvény alkalmazását.

„Szellemi haladásunk törvénye“ című 1892-ben kiadott művében új törvényét ezzel is illusztrálja:

Az utolsó 400 évben „az új eszme kora 1520—1570“. (Tehát Luthertől az unitarizmus diadaláig.) Az új eszme harmadszori megújulása 1823-ra esik. Ez év is megegyezik nemzeti eposzunk kezdetével, Székely Sándor Hadúrjának feltüntével; de Bodnár a magyarázattal adós marad.

Csodálatos önbizalommal tölti el őt újnak tartott fölfedezése. Az első ismertetés előszavát e nyilatkozattal végzi: „fölfedezésemmel én emeltem tartós emléket a magyar hazának“. Az aláírt május 15-dike megfejtje e vallomás külső indító okát. A „magyarázatok“ fejezetében így szól: „fölfedezésem átalakítólag hat az összes erkölcsi

tudományokra. Rövid idő alatt egészen új alapon *fogom* és fogják megírni az egyes tudományokat: Ugyanott a 31. lapon: „Örülök, hogy *egy* magyar embernek sikerült fölfedezni az eszmei világ legcsodásabb törvényét; örülök, hogy végre *mi* magyarok járulunk hozzá az emberiség művelődéséhez a legnagyobb és legfenségesebb ideával, a haladás törvényének fölfedezésével. Ha idáig kevés önálló gondolattal gyarapítottuk a művelt emberiség eszme körét, most olyat *hirdetünk*, melynél nagyobbat *képzeln* is *alig tudunk*“ . . .

A pessimizmus némi árnyalata is feltűnik egyik nyilatkozatában: „Igaz, hogy az új eszme apostolai sem fognak megérteni“. De e lemondás csak pillanatig tart. Két levéllel hátrább megint az országos nagy dobót halljuk:

„Az én elméletemről ma már ki merem mondani, hogy mellette szól a történet. (Értsd: az egész történelem). Úgy, hogy új alapra kell építeni az erkölcsant, az aethetikát, a jogot, a nyelvtudományt, a politikai és műveltség-történetet; szóval a szellemi, aethetikai és erkölcsi tudományokat. El lehet mondani a nagyzás hóbortja nélkül, hogy a mennyire az erkölcsi felülmulja a physikait, annyival fontosabb. (Itt Bodnár a szintén unitárius Newton nyakára ül, ki a physikában új világot teremtő nehézkedés törvényét fedezte föl minden nagyobb reklám nélkül.) Elmondhatni, hogy ily *csodálatos* fölfedezés *szerencséje még senkit* sem ért. (Tehát őt sem.) *Mez* vagyok győződve, hogy 10—20 év múlva a világ minden főiskoláján tanítják és számtalan könyvet írnak mellette és ellene. Különösen ellene, mert soha se mérték nagyobb csapást az orthodoxyára, mint a minőt ez az *elmélet* csap“.

Látni való ezekből, hogy Bodnárunkban, ki a szellem részére a repülő gépet, a tudósok számára a Salamon király bölcsék követ egy szempillantásra megtalálta, sok árnyéka megmaradt a kath. nevelésnek. Emlékezzünk csak vissza a száz évig tiszta elméjű, józan felfogású Brassaira, ki a halála előtti években hálát adott Istennek, hogy őt unitáriusnak engedte születni, mert felfogása így nagyon sok lekötő babonától fölszabadult. Ime a kath. szertartásokat öreg korában is szerető Bodnár még a csodákban való hitét is örökre megtartotta. Mi több, épen vele történt meg a legnagyobb csuda, mint a régi szenteknél, kiknek szűz Mária vagy szent Antal azonsmódulag az egekből megjelent s a legújabb magyar nyelven beszélt vele.

Bodnárt e tekintetben a nagy angol tudós Gibbonhoz lehetne

hasonlítani, ki jóval többet tudott a „történelemből“, mint a mennyit a mi Bodnárunk értett a „magyar történetből“. Abban az egyben hasonlítanak egymáshoz, hogy Gibbon is hitt erősen a csodákban. Ezért lett ő később katolikus, míg Bodnár csak ifjabb korában volt az. Ezért hitt Gibbon is a sok csodák közt abban a legnagyobbban, hogy Róma és benne a pápaság világ végéig fennmarad. Ebben az egyben különbözik tőle az unitáriussá lett Bodnárunk, ki a pápaságot még az ő új törvényével is halálra itéli. Saját szavaival élve:

„A sok ördögűzésnek (értsd: az ördögökben való hit gerince a kath. és Kálvin orthodox vallásnak) ma már a papok között sincs hitele. Úgy (azaz annyira), hogy a katolikus vallás legfőleg két actiót bír meg, azután összeesik és lassan eltűnik az eszmék világából. Még jó ideig megmarad ugyan (!) a vallásos érzés (vallás nélkül?) de utóbb ez is elenyészik.¹ (Mikor a nappal együtt e világ kiálszik? . . .)

Ime, milyen mindenre kiható képzelet és mindent újjá teremtő erkölcsi eszmék csodálatos jövője előtt halt el véletlenül aug. 24.-én szombaton délben a mi legújabb magyar prófétánk s eltemették 26.-án hétfőn délelőtt az ő neki felajánlott diszes sírjába.

¹ Szellemi haladásunk törvénye. Bpest, 1892. 16. l.

Dr. Kőváry László
(1819—1907).

Erdély s Magyarország történelmének írója, a magyar történelemírás egyik mestere elhunyt.

A XIX. százhoz tartozott, melyben a tárgyias történelemírás nagyot haladt; ahhoz az iskolához, melynek pártokon felülemelkedett álláspontjában leginkább juthat ama tétel igazsága érvényre, hogy: „a történelem a világ ítélőszéke”.

És ő ez areopagon méltó fényes felruházásban jelenik meg: erős elemző és alkotó erő, kiváló értelmi tehetség és formaszépség, a mit a történelemírás magas feladataira hoz és a jeles műveknek egész sorozata, a mit több évtizre terjedő folytonos munkásságból nemzetének hátra hagy.

Erdély történelmét mivel először, de munkásságára a koronát „Magyarország története a nemzetközi helyzet szempontjából“ című művével teszi fel.

Folyóiratunkban a nevezetesebb unitarius családokat örökíti. Műveit tartalmukért és festői leírásaiért olvasni fogják.

S nevét lapjára jegyzi a XIX. száz magyar irodalom történelme.

PÉTERFI D.